

AZ ÖNGYILKOSSÁG MINT A TÁRSADALMI ÉLET TÖMEGJELENSÉGE

ÍRTA

DR. ZEHERY LAJOS

EGYETEMI M. TANÁR-

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
1926.

AZ ÖNGYILKOSSÁG MINT A TÁRSADALMI ÉLET TÖMEGJELENSÉGE.

I. A pozitivistá bölcészeti irány egyik kiváló képviselője, *Émile Durkheim*, a társadalmi élet jelenségeiben sajátos tényeket látott és szociológiai vizsgálódásait arra az alaptételre építette föl, hogy a szociális tény a társadalom minden tagja önmagán érzi, de elhatározásával, cselekvésével nem befolyásolhatja, mert az fölötte áll, őt túléli, sőt megelőzi.¹ Egyik alapvető munkájának² bevezetésében az öngyilkosságot is olyan szociális tényként jelöli meg, amely állandó jelensége minden társadalomnak, amelynek évek, hónapok és napok szerint alakuló változatai a társas élet ritmusát tükröztetik vissza, amelynek állandósága nagyobb, mint az általános halandóságé. Aki nyitott szemmel figyeli az élet jelenségeit, elkomorodva állapítja meg az utóbbi évek eseményeinek összetett szemlélete alapján, hogy az öngyilkosság csakugyan konstans jelensége a társadalmi életnek, s ezt a megállapítást az észlelt jelenségnek folytonosan növekedő számban előfordulása támasztja alá. Magyarországon 1901-ben halállal végződött öngyilkosság 3016 ferdült elő, 1913-ban 4000, 1919-ben az ország jelenlegi területén 1952, 1924-ben 2313.³ Az emelkedés az 1901. év eredményéhez képest 1919-ben körülbelül 70%-os, 1924-ben körülbelül 100%-os. Ez a jelenség egymagában alkalmas arra, hogy az öngyilkosság tanulmányozása felé fordítsa a figyelmet, különösen pedig azok figyelmét, akik a társadalmi élet jelenségeinek vizsgálatával foglalkoznak. Mert az öngyilkosság csak megjelenésének alakja szerint egyéni tény s ebből a formái-aktusból téves lenne azt a következtetést levonni, hogy az csak az egyest, illetőleg egyesek szűk körét érdekli, hogy kizárólag egyéni tényezők függvénye s hogy tanulmányozása ezért legfeljebb a lélektan körébe tartozik. Az a körülmény, hogy az öngyilkosság az emberi élet elsődleges értéke ellen irányul, aránylag korán életrehívta azt a szemlélési módszert, amely a vizsgálódást egy adott társadalom körére, majd a továbbfejlődés útján ezen belül is a népességnek kisebb-nagyobb csoportjára, és bizonyos meghatározott időközre korlátozta. Ilyen módszer mellett könnyen lehet általános érvényűnek látszó megállapításokra jutni. Így jutott a kutatás annak felismerésére, hogy az öngyilkosság csak megjelenésének alakja szerint az egyéni élet ténye, tulajdonképpen azonban a társadalmi élet jelensége. És pedig nem elszigetelt jelensége. Mióta a statisztikai adatgyűjtés – bár a legkülönbözőbb módszerek alkalmazásával – kiterjed az öngyilkosság jelenségére is, többé-kevésbé pontos⁴ adatok alapján meg-

¹ V. ö. *Nagy József*: A mai filozófia főirányok 1923. 80. 1.

² *Émile Durkheim*: Le suicide. 1897. p. x.

³ Az Országos Központi Statisztikai Hivatal adatai.

⁴ Az öngyilkosságra vonatkozó statisztikai adatgyűjtés különböző okok miatt seholsem mondható tökéletesnek. Ennek magyarázatát 1. később.

állapítható, hogy az öngyilkosok száma a civilizált társadalmakban állandóan emelkedik.¹ Nemcsak az állandó emelkedés ténye, hanem az öngyilkosok számának a természetes halállal elhaltak számával összehasonlítása s még inkább bizonyos számú – az általánossá vált módszerek szerint egy- milliő, illetőleg százezer – egyénből álló népesség-csoportokra eső öngyilkossági esetek kiszámítása – kétségbevonhatatlan alapot ad annak kijelentésére, hogy az öngyilkosság a társadalmi élet tömegjelensége. Igaz ugyan, hogy ez a megállapítás elsősorban a civilizált társadalmakra vonatkozik, de tömegjelenség volt az öngyilkosság a letűnt társadalmakban is. Az öngyilkosság kérdésének történeti és statisztikai tanulmányozása alapján megállapított eme tétel nem jelenti a napjainkban mindinkább elkomorítóbban észlelhető öngyilkossági hajlam társadalmi jelentőségének csökkentését; a tudományos kutatás tárgyilagossága kívánja azonban annak hangsúlyozását, hogy az öngyilkosság más társadalmakban és más korszakokban is figyelemreméltó számban fordult elő. Nem nagyon messze nyúlik azonban vissza a múltba az öngyilkosság társadalmi veszélyességének hangsúlyozása.

Az öngyilkosság tényével az emberi gondolkodás – mondhatnám állandóan foglalkozott. Csakhogy különböző vonatkozásokban, mégis legfőképpen vallás-bölcsészeti rendszerekben. Vonatkozik ez a megállapítás különösen az ősnépek gondolatvilágára, amely szinte kizárólagosan a vallásban tükröződik vissza. Az ősi indiai világszemlélet például a földi életet csak egy továtűnő ábrándképnek tekinti ama vallási felfogás folytán, mely szerint a világmindenség Brahma önfeláldozása következtében állott elő. Ebből a világszemléletből a földi élet értéktelenségének hite következik s továbbmenőleg, a vallás gyakorlati oldalaként, az öngyilkosság, magasztos volta az indiai bölcsek valóban megdöbbentő példái nyomán. Csak a bengáliai szekérünnepélyt említem meg, amely abból állott, hogy egy igen magas, fölkesített, vérpiros, tátott szájú, nagysúlyú bálványt nagy szekéren kötelekkel vontatott a nép a brahminok dalai és féktelen ujjongása között, s mikor a szekér óriási méretű kerekei már kellő mozgásban voltak, szinte egymással vetélkedve dobták magukat a kerekék közé, hogy a vérontást kívánó istenséget önfeláldozásukkal mosolyra indíthassák.² Hasonló volt a brahmánizmuséval a buddhizmus világszemlélete, amely szintén tápot adott az öngyilkosságnak ama hiedelem folytán, amely szerint a nyugalomnak és mozdulatlanságnak, a buddhista vallásfelfogás szerint a tökéletes boldogságnak állapotába, a Nirvánába, az önmegsemités által lehetett eljutni.³ Mint közismert tényre utalok az indiai nők tömeges öngyilkosságára, amelynek oka jó részben az indus férfi és nő eltérő társadalmi helyzetében gyökerezik, amely a nőt férjének valóságos.

¹ Utalok Morselli (II suicidio. Milano, 1879.) statisztikai táblázatainak adataira, *Legoyt. Le suicide ancien et modern* (Paris, 1881) c. művének adataira, s főként Enrico Ferri-nek *Un secolo di omicidii e di suicidii in Europa* című (XVI. Session de l'Institut international de statistique) 1925-ben Rómában megjelent értekezésére, mely a nagyobb európai államok statisztikai hivatalainak adatai alapján táblázatos kimutatásban közli az utolsó száz évben megállapított öngyilkosságok számát.

² Rode: Über religiöse Bildung, Mithos und Philosophie der Hindus. – Leipzig. I. 45.

³ Mailänder: Dit. Philosophie der Erlösung. 619. I.

imádására kényszerítette s az özvegyen maradt nőnek megtiltotta az újabb férj hezmenetelt.¹

Míg az ind népnek a földi élet értéktelenségét valló világszemlélete jórésben a spekulatív vallásbölcselet folyománya volt, amely mégsem nélkülözötte teljesen a lelki megnyugvás filozófiáját, addig a kínaiak világszemlélete inkább társadalmi és gazdasági viszonyaik mostohasága folytán a kétségbeesés bölcselete alapján jutott el lényegileg ugyanarra az eredményre.² Ezzel lehet megmagyarázni azt, hogy a kínaiaknál megdöbbentően gyakori az öngyilkosság, aránylag nagyobb számban a nők között és pedig a legtöbb esetben elenyészően csekély okokból. A japánoknál meg egyenesen nemzeti tulajdonság az öngyilkosság, még napjainkban is. Ezzel szemben az iszlám-hit egyik sarkételét alkotó végzetszerűség következtében a mohammedán népeknél aránylag igen ritka az öngyilkosság. – A történeti adatok hézagossága miatt szűkkörű ismereteink vannak az Afrika, Amerika és Ausztrália ősi népei közt előforduló öngyilkosságokról. Cornelius Nepos történeteiből tudjuk, hogy Hannibal, Mago, a két Philenus, Hasdrubal király neje öngyilkossággal vetett véget életének.

Természetes, hogy olyan társadalmakban, amelyekben az öngyilkosság az erkölcs-, vallásbölcselet, az egyetemes világszemlélet irányával egy vonalba esik, nem kerül általános felismerésre az öngyilkosságnak értékromboló jelentősége. Nem esik egészen e szempont alá a régi görög társadalom. A Kr. e. VI. század után igen gyakori a görögök közt az öngyilkosság. Pythagoras állítólag³ határozottan kárhoztatta az öngyilkosságot.⁴ Sokrates filozófiájában az egyik főprobléma az élet megbecsülése s az attól megváltás joga s a kontempláció eredménye körülbelül az, hogy a bölcsem nem válhat meg önként életétől mindaddig, míg azt becsülettel megtarthatja. Platon a törvények könyvében⁵ szigorú rendszabályokat – főként az eltemetés tisztességének megtagadását – hozza javaslatba azzal szemben, aki anélkül, hogy a hatóság ítélete, elviselhetetlen szerencsétlenség, szegénység, szégyen, nyomorúság arra kényszerítené, önkezével vet véget életének. Aristoteles pedig még nagyobb határozottsággal ítéli el az öngyilkosságot: «nem bátor, hanem gyáva keresi a halált a szegénység, szerelem, vagy bármiféle más gond kikerülése végett. Csak elpuhultságról tesz tanúságot az, aki a bajt és a fáradságot kerüli. Az ilyen nem azért választja a halált, mert ez jó, hanem azért, hogy a rossztól szabaduljon».⁶ Aristoteles szerint a bajokkal, szenvedésekkel szemben kifejtendő küzdelemben erkölcsi bátorságra van szükség s minthogy a halál a legnagyobb baj, ennek leküzdéséhez kell a legnagyobb erkölcsi erő; a küzdelem elől meghátráló, vagy azt feladó gyáva, a gyávaság pedig a legnagyobb erkölcs-

¹ Cicero: Tusculanarum disputationum liber quintus, caput XXVII.

² Hasonlóan SEDA: Az öngyilkosság. 81. l.

³ Cicero: Cato major de senectute. C. XX.

⁴ Bár állítólag maga is öngyilkossággal (éshalállal) vetett véget életének: ez azonban a források (Dicaearchus, Hermippus, Heraklides) megbízhatatlansága miatt nem állapítható meg történeti bizonyossággal.

⁵ Νόμοι Διαλ. IX.

⁶ Nicomachosi Ethika. Lib. III. c. 11. L. Janet. P. Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale. Paris. 1872.

telenség. Ilyen gondolatmenet mellett jut el Aristoteles az öngyilkosság erkölcsstelenségének hirdetéséhez.¹ – Ismeretes, hogy Platon és Aristoteles után a görög filozófiában az általános kételkedés, a túlzó szubjektivizmus lett úrrá, amely a tárgyilagos igazság tagadásával az egyéni szempontból történő értékelést tette egyetemes értékelési móddá. A cinizmusnak, a szkepticizmusnak, a miszticizmusnak és az új platonizmusnak lényegben azonos volt az eszménye: a bölcs, aki lemondásra, a nemesebb hajlamokat kizáró érzéketlenségre építi életét, visszautasítva a családi, társadalmi és közületi élet minden kellemes behatását. Könnyű megérteni, hogy ezek a bölcsészeti irányzatok elősegítették az öngyilkosságok szaporodását; az említett irányzatok főképviselői, mint Metrokles, Krates, Menippos, Peregrinus, Diogenes, a halálra rábeszélő Hegesias (πεισι&χνα, τός) mind önként vetettek véget életüknek. A stoicizmus pantheizmusa szintén nem kárhoztatta az öngyilkosságot, sőt a «természetnek megfelelően» élő s a négy főerény (belátás, lelki erő, mértékletesség és igazságosság) gyakorlásában egyébként is szuverén bölcs köteles a «nyitott ajtón» az életből kilépni, ha már nem tudna a «természetnek megfelelően» élni.² – Teljesen tág kaput nyitott az öngyilkosságnak az epikureizmusnak hedonista és utilitarista világszemlélete, amely nem tekintette erkölcsileg helyteleníthetőnek annak cselekedetét, aki az óhajtott megnyugvást másként nem tudva elérni, kioltotta életét. – A stoicizmus és az epikureizmus tulajdonképpen nem is annyira Görögországban, mint inkább Rómában foglaltak el uralkodó állást; e filozófiai irányok hatása alatt változott meg az a római jogi felfogás, amely az öngyilkosságot különböző joghátrányokkal sújtotta.

A kereszténység az antik politheizmusban gyökerező öngyilkossági hajlandóságot csirájában kioltotta. A vallásos hit elmélyítésével jótékony befolyást gyakorolt az öngyilkosságok számának jelentékeny csökkentésére s mindaddig, míg ez a folyamat tartott s míg viszont épen a vallásos érzés csökkenése nem vált tömegjelenséggé, az öngyilkosságok grafikonja a mélyponton hullámozott. A filozófiai rendszerek megalkotói természetesen az élet céljáról és értelméről vallott felfogásuk rendszerébe illesztik az öngyilkosság erkölcsi megítélésének kérdését, de tulajdonképpen csak a materialistavilágszemlélet alapján álló filozófusok minősítik az öngyilkosságot az ész vagy az erkölcs nézőszögéből közömbös, esetleg helyeselhető cselekedetnek. A königsbergi bölcs – akinek tisztult erkölcstana méltán élvezi a szuverenitás háborítatlanságát – az emberi méltóságnak, a kötelességnek magasatos eszméjéből vezeti le az öngyilkosság erkölcsstelenségét. A kötelesség a személyiséggel van egybekapcsolva; a kötelesség kötelező mindaddig, *míg* életről szó lehet. A személyiség megsemmisítése egyfelől a kötelesség alól felmentést jelentene, ami képtelenség, másfelől a személynek eszközként felhasználását valamely állapot biztosítására, ami ellenkezik az emberi méltósággal, amely szerint az embert minden viszonylatban öncélnak kell tekinteni. A vezérlő elv csak az lehet, hogy mindenkor az emberiség és az egyén öncéluságának szem előtt tartásával kell cselekedni.

II. A legújabb időben az öngyilkosságok számának feltűnő emelkedése mindinkább a jelenség felé tereli a figyelmet. Felismerésre jut az, hogy

¹ Nicomachosi Ethika. c. 9. Janet i. m.

² Zeller: Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung. Leipzig. 1892.

az öngyilkosság a társadalmi élet tömegjelenség ez a felismerés az elvont bölcselkedés körében maradó vizsgálódások helye, vagy legalább is azok mellé helyezi az öngyilkosságnak szociológiai tanulmányozását.

Jogtörténeti visszapillantással megállapítható, hogy az államhatalom sem nézte mindenütt és mindenkor közönyösen az öngyilkosságot. A római jog bünteti a katona által megkísérelt – és be nem fejezett – öngyilkosságot. A büntetés különböző, aszerint, amint az öngyilkosság megkísérlése a katonai szolgálat alól menekülés céljából vagy életuntság, betegség, elkeseredés vagy szégyenérzet okából történt. Az előbbi esetben a büntetés halál, utóbbi esetben pedig megszégyenítő elbocsátás a hadsereg kötelékéből.¹ – Ugyancsak bünteti az öngyilkosságot a CCC² is, abban az esetben, amikor azt a büntetés kikerülése végett, vagy az élet nyomorúságai miatt követik el. A Codex juris criminalis bavarici³ és a Constitutio Criminalis Theresiana⁴ az előbb említett esetben bünteti az öngyilkosságot. A büntetés, mindhárom kódex szerint az öngyilkos, illetőleg az örökös vagyona bizonyoshányadának elkobzásában és a holttest tisztességes eltemetésének megtagadásában áll. Még szigorúbb büntetéssel sújtja az öngyilkosságot az 1670-i francia Ordonnance Criminelle, amely szerint az öngyilkos egész vagyona elkobzás alá esik, ezenfelül a ruhátlan hullát arccal a földre fordítva az utcákon végig kell hurcolni s azután fel kell akasztani. Az 1803-i ausztriai büntetőtörvénykönyv két rendelkezést tartalmaz az öngyilkosság megkísérlőjére, aszerint, amint az öngyilkosság megkezdője önként, vagy rajta kívül álló okból állott el a cselekmény befejezésétől (ezzel azonos elbírálás alá esik az az eset is, amikor a halálos eredmény a cselekvő akaratától független okból nem állott be). Az első esetben a helyi közigazgatási hatóság főnöke komoly intelemben részesítette az öngyilkosság megkísérlőjét, a második esetben az illetőt szigorú felügyelet alá helyezték és megfelelőnek vélt bánásmóddal igyekeztek szándékától véglegesen eltéríteni. – Az angol jogrendszerben egészen 1870-ig vagyoneklobzás⁵ alá esett és 1882-ig a szokásos tisztességes eltemetés megtagadásával járt az öngyilkosság,⁶ kísérlete pedig ma is egy évig terjedhető fogházbüntetés és pénzbüntetés alá esik. Két évig terjedhető fogházzal és ezer dollárig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az öngyilkosság kísérlete a newyorki büntetőtörvénykönyv? rendelkezései szerint; ezenfelül büntetés alá esik az öngyilkosság kísérlete ma is Indiában és Spanyolországban.

III. Az öngyilkosságra vonatkozó statisztikai vizsgálódás nem könnyű feladat, mert magának a statisztikai adatgyűjtésnek is különféle nehézségekkel kell megküzdenie. Az első probléma mindjárt a fogalom meghatározása körül merül fel. Anélkül, hogy a fogalom meghatározás kérdésével bővebben foglalkoznám, csak rámutatok azokra az eshetőségekre,

¹ L. a Digesták következő két fragmentumát: D. 48. XIX. 38. ír. 12. I. és D. 49. XVI. 6. fr. 7. §.

² Constitutio Criminalis Carolina: 135. §.

³ Codex juris Criminalis bavarici III. fej. 25. 5.

⁴ Constitutio Criminalis Theresiana: 95. §.

⁵ Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. III. 350. és IV. 122.

⁶ Victoria 1882. 45., 46.

⁷ 174. és 178. 5-ok.

amelyek az öngyilkosság statisztikájával foglalkozó előtt felmerülhetnek és csakugyan fel is merültek. Csak azokat az eseteket lehet-e öngyilkosságnak tekinteni, a melyekben a halált közvetlenül előidéző cselekvést a halálra szánt maga viszi véghez, avagy azokat is, amelyekben azt mással követeti el.¹ Öngyilkosok-e a fanatizmus különböző alakjainak vértanúi? Avagy ffiás irányban: mulasztással, közelebről: az élet fenntartásához szükséges cselekvésektől tartózkodással, a testi és szellemi épség és egészség szándékos és rendszeres aláásával előidézett haláleset öngyilkosság-e.² Ezek a kérdések azonban már jórészt megtalálták a megoldásukat.³ További statisztikai nehézségek állanak elő az öngyilkosság megállapításának nehézségei folytán. Közismert az öngyilkos hozzátartozóinak az öngyilkosság lehető eltitkolására irányuló törekvése, különösen ott, ahol az öngyilkos hozzátartozóira is bizonyos hátrányok hárulnak. Ha tehát az esetnek nincs tárgyilagos tanúja, csak a halottszemle adatai állnak rendelkezésre. Az öngyilkossági statisztika megbízhatóságára irányuló törekvés tehát ezen a ponton a halottszemlének, valamint a haláleset-rendészeti szolgáltatnak különleges berendezését teszi szükségessé.⁴ Nagyban befolyásolja az öngyilkossági statisztika pontosságát az adatgyűjtés módszere. Ahol ugyanis az öngyilkosság csak mint halálok, a haláleset-statisztika részeként szerepel, ott a statisztikai vizsgálódás köréből teljesen kiesnek a megkísérlett, de halált elő nem idézett öngyilkosságok. Egymagában ez a körülmény elegendő annak feltételezésére, hogy az öngyilkosság, mint a társadalmi élet tömegjelensége, legalább kétszer akkora számban fordul elő a valóságban, mint a statisztikai kimutatásokban. Ebből a körülményből két következtetést kell levonni. Az egyik annak követelése, hogy az öngyilkosságra vonatkozó statisztikai adatgyűjtést önállósítani kell, számolva azzal a tudományosan megállapított kétségtelen ténnyel, hogy az öngyilkosság a társadalmi élet szomorú tömegjelensége.⁵ A másik az, hogy a statisztikai adatgyűjtés ezidőszerint alkalmazott módszerével megállapítható eredményeket legalább is kétszeresen súlyos jelentőségűeknek kell tekinteni.

¹ Hangsúlyoznom kell ebben a vonatkozásban – gondolva a magyar Btk. 282. §-ban meghatározott tényálladéokra –, hogy azonos történeti esemény felől eltérő fogalmat alkothat a büntető jogtudomány és a társadalomtudomány, saját céljaiknak megfelelően.

² L. *Öttingen*: Über akuten und chronischen Selbstmord; *H. A. Krose*: Der Selbstmord im 19-ten Jahrhundert. – A testi és szellemi épség és egészség szándékos és rendszeres aláaknázásával előidézett halálesetet *Öttingen* után krónikus öngyilkosságnak nevezi a német irodalom, de az öngyilkosság egyik módjának tekinti. *Mayr* és *Masaryh* Selbsttötung elnevezéssel állítja szembe a Selbstmord-dal.

³ Mint általánosan használatost, iktatom ide *Durkheim* meghatározását: «On appelle suicide tout cas de mort qui résulte directement ou indirectement d'un acte positif ou négatif, accompli par la victime elle-même et qu'elle savait devoir produit ce résultat.

⁴ Ilyen különleges szolgálat van berendezve Poroszországban, Bajorországban; Franciaországban a Code Civil 81. C-a és a Code d'instruction criminelle 22. §-a tartalmaz a magyar Bp.-ban foglalthoz hasonló rendelkezést, amely szintén egy mozzanat az öngyilkossági statisztika megbízhatóbbá tételének szolgálatában.

⁵ Az 1925. év őszén Rómában tartott nemzetközi statisztikai kongresszus értesülésem szeint foglalkozott ezzel a kérdéssel.

Európa főbb államaiban 1901. óta megállapított öngyilkosságok számát az alábbi táblázat tünteti fel.¹

Év	Magyarország	Németország	Anglia és Skócia	Irország	Olaszország	Franciaország	Belgium	Spanyolország	Év
1901	3016	11.386	3121	127	2014	8818	859	438	1901
1902	3136	12.339	3267	145	2010	8710	872	415	1902
1903	3329	12.730	3511	144	1922	8885	818	347	1903
1904	3552	12.468	3345	150	2156	8876	878	367	1904
1905	3516	12.810	3545	157	2379	9336	918	367	1905
1906	3342	12.495	3452	147	2319	9332	848	1250	1906
1907	3391	12.777	3533	148	2445	9945	826	1150	1907
1908	3621	13.765	3778	147	2693	9385	970	1238	1908
1909	3656	14.225	3577	146	2969	9618	965	1285	1909
1910	3763	13.935	3567	157	2880	9819	1051	1262	1910
1911	3719	14.181	3588	149	2754	9629	1022	1182	1911
1912	3833	14.864	3608	—	2986	10104	1017	1264	1912
1913	4000	15.564	3514	—	3107	10339	1105	1135	1913
1914	3840	14.773	3324	—	3185	8386	—	1485	1914
1915	3284	11.260	3966	—	3092	6652	—	1536	1915
1916	2897	11.748	2855	—	2531	6363	—	1406	1916
1917	2443	10.734	2495	—	2439	5982	—	1415	1917
1918	2356	10.159	2765	—	2642	6164	—	1584	1918
1919	1952 ²	11.555	3348	—	2630	7889	1057	1402	1919
1920	1945	13.372	3425	—	2662	8141	978	1361	1920
1921	2088	13.664	—	—	2883	—	931	1363	1921
1922	2200	—	—	—	3032	—	—	1309	1922
1923	2399	—	—	—	3222	—	—	—	1923
1924	2313	—	—	—	—	—	—	—	1924

A statisztikai adatok alapján a következő eredmények állapíthatók meg:

1. Általában jóval több az öngyilkos férfi, mint a nő. A két nem részesedésének aránya a hely és az idő szerint változik, úgy hogy még megközelítő pontosságú törvényszerűséget sem lehet a tudományos érvényesség igényével megállapítani.³ Hazánkban például 1924-ben 1595 férfi és

¹ A Magyarországra vonatkozó statisztikai adatokat az Országos Központi Statisztikai Hivataltól közvetlenül szereztem be, a külföldi adatokat *Enrico Fern: Un secolo di omicidii e di suicidii in Europa* c. i. tanulmányából vettem.

² A magyarországi adatok 1919-től kezdve hazánkban ezidőszerinti területére vonatkoznak.

³ Ebből a szempontból szó fér *pl. *Masaryk* ama megállapításához, mely szerint az öngyilkos férfiak száma átlag háromszorosa az öngyilkos nők számának (L. *Masaryk: Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation*, Wien, 1881. 23. old.). A háromszoros arányt említi *Kovács Alajos is Öngyilkosságok az 1901-1908. évben* című (a Magyar Statisztikai Közlemények XXXII. kötetében megjelent) cikkében, de hozzát teszi, hogy ez az arány korcsoportok szerint is nagy változatosságot tüntet fel.

718 nő követett el öngyilkosságot. Az arányszám főként korcsoportok szerint tüntet fel nagy változatosságot; csak azt emelem ki, hogy az életük tizenötödik évét betöltött, de 21. évét még el nem ért öngyilkos férfiak száma alig haladja meg az ugyanilyen korban öngyilkosságot elkövetett nők számát annál fogva, hogy a szóbanlevő korcsoportban leginkább a boldogtalan szerelem, féltékenység, általában a szenvedélynek ebbe a körébe tartozó indulat az öngyilkosság motívuma, amely a nőknél sokkal hatékonyabb, mint a férfiaknál. A motívumok és a nemi különbség tekintetében különben szintén bajos volna általánosságon túlmenő konkrét megállapításokat tenni. Ilyen általános érvényre azonban mindenesre igényt tarthat az a megállapítás, amely szerint a nőket szervezetük testi és lelki diszponáltságánál fogva inkább a szerelem, bánat, lelkiismeretfurdalás, szégyenérzet kergeti öngyilkosságba és aránylag nagyobb mérvben az idegrendszer működésének zavara. Az «aránylag» megjelölés azt jelenti ebben a vonatkozásban, hogy a férfiakhoz viszonyítva, a nők által elkövetett öngyilkosságok esetében nagyobb százalékban motívuma az öngyilkosságnak az ideg-, illetőleg elmebetegség, mint a hány százalékban állapítható meg, ideg-, illetőleg elmebetegség az ország női népessége tekintetében. Figyelemreméltó még ebben a vonatkozásban az, hogy a városi, főként nagyvárosi lakosságban jóval több az öngyilkosság, mint a falusi lakosság körében, s hogy ez a különbség épen az öngyilkos nőknél szembe-tűnő. 1924-ben Budapesten 190 nő követett el öngyilkosságot, tehát az egész ország női öngyilkosainak jóval több, mint egyharmadrésze; ezzel szemben a Budapesten öngyilkosságot elkövetett férfiak száma (261) abszolút számérték szerint is alig haladja felül a budapesti öngyilkos nők számát s alig egyhatadrésze az egész ország férfi öngyilkosainak.

2. Az öngyilkosságnak korcsoportok szerint történő megoszlása mindenekelőtt azt mutatja, hogy az ifjú korban és a 25-40 év közötti korban kevesebb az öngyilkosság, mint a többi korcsoportban. A pubertás korával veszedelmes korszak kezdődik ebben a vonatkozásban is. A korcsoportok statisztikája különben épen az utóbbi években rendkívül szomorú képet tüntet fel a fiatal, sőt gyermekkorban elkövetett öngyilkosságok szembe-tűnő emelkedéséről. Ennek a jelenségnek, szinte kizárólagos magyarázója a családi nevelés hiánya – ami természetesen maga is különböző okok okozata – vagy át nem gondolt, helytelen irányja. Ezen a körön belül érvényesülnek az élet nyugodt folytatását gátló materiális és szellemi tényezők, amelyek a pszichozis különböző alakjában gyermekeknél és fiataloknál is éreztetik befolyásukat. Csak kaleidoszkópszerűen mutat rá a testvérek közötti beteges féltékenységre s ennek sajnálatos okozóira; az engedetlenségre s az engedelmesség olykor célt tévesztett módon történő kikényszerítésére, a megszegyénítő büntetésekre; – az ellenkező irányba hajló túlzásra: a szülői gyöngeségre; az iskolai étellel kapcsolatos jelenségekre: a szellemi túlterhelésre, iskolai büntetésektől, vizsgálatoktól való félelemre, az iskolai előmenetel vagy magaviselet kifogásolása miatt a szülők fenyegetéstől való félelemre, szégyenérzetre; a szülők áldatlan családi életére, az elválásnak a gyermekek helyzetére gyakorolt befolyására, a természetes gyermekek elhagyására, a gyermekek gondozásának elhanyagolására s a legkülönbözőbb okok folytán az erkölcsi romlás veszélyének

kitett vagy züllésnek indult s kellő védelmet nem talált gyermekek elhagyatottságára – mint a fiatalok növekvő számú öngyilkosságának előidézőire.¹

Annak, hogy a 25-40. év közötti életkorban – a többi korcsoport-hoz képest abszolút értelemben tekintve is – kevesebb öngyilkosság fordul elő, magyarázója az, hogy ebben a korban a házasság és a családi állapot – esetleg egyéb – öngyilkosságra indító tényezők működésével szemben általában visszatartó hatást fejt ki. A 60-69. év közötti korban az életunt-ság emeli jelentékenyen az öngyilkosságok számát.

Az 1924-ben hazánkban előfordult öngyilkossági eseteknek korcsoportok szerint történő megoszlását az alábbi táblázat tünteti fel:²

Korcsoport	Férfi	Nő
15 éven alul	36	11
15–19 év	123	126
20–24	244	143
25–29	131	39
30–39	159	97
40–49	186	69
50–59	213	65
60–69	280	77
70–79	155	70
80 éven felül	63	19
Ismeretlen korú	5	3
Összesen	1595	718

3. A *családi állapotnak* az öngyilkosságra gyakorolt befolyásaképpen a következő általános tételek állapíthatók meg: Abban a kérdésben, vajjon a házasságban élés önmagában előmozdító vagy visszatartó befolyást gyakorol-e az öngyilkossági hajlam irányában, nem lehet általános érvényű megállapítást tenni. A statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy a házasságban élők élettartama hosszabb, mint a nőtleneké és a hajadonoké; abból a körülményből pedig, hogy a 25-49 év közötti korban levők között nemi különbség nélkül jelentékenyen kevesebb az öngyilkosság, mint a többi korcsoportokban, tekintve, hogy az előbb említett korcsoportok általában a házasság és családi állapot korszakai, lehet arra következtetni,

hogy a családi állapot az öngyilkosságra visszatartólag hat. Pozitív adatok hiánya folytán azonban ez a megállapítás csak másodlagos értékű. Határozott adatok alapján megállapítható azonban, hogy az özvegyek közt több az öngyilkos, mint a nőtlenek (hajadonok) és házasságban élők közt és több az öngyilkos özvegy férfi, mint az öngyilkos özvegy nő. S még az öngyilkos Özvegyek számát is felülmúlja az öngyilkos elváltak száma; a férfiak itt is jelentékenyen nagyobb kontingenst szolgáltatnak, mint a nők.³ Relative legnagyobb számú öngyilkos kerül ki a konkubinátusban élők közül; ezek között az öngyilkos nők száma meghaladja az öngyilkos férfiak számát.

4. Az 1924-ben Magyarországon elkövetett öngyilkosságoknak *vallásfelekezeti* szerint történő megoszlása a következő képet tünteti fel:⁴

¹ Utalok e vonatkozásban *Louis Proal: L'éducation et le suicide des 'enfants* (Paris. 1907.) című tanulmányos művére.

² Az adatokat az Országos Központi Statisztikai Hivatalban szereztem be.

³ *Mayr* végzett ebben az irányban vizsgálódásokat s idézett művében Svájcra vonatkozó adatokat közöl az 1901/1905. évek átlaga alapján.

⁴ Az adatokat az Országos Központi Statisztikai Hivatalban szereztem be.

Vallásfelekezetek	Róm. kath.	Gör. kath.	Református	Ág. hv. ev.	Gör. kel.	Unitárius	Zsidó	Egyéb	Összesen
Öngyilkosok száma	1209	37	723	176	16	4	129	19	2313
% (100 öngyilkos között)	52·3%	1·6%	31·2%	7·6%	0·7%	0·2%	5·6%	0·8%	100%
Egymillió ugyanazon vallású egyénre esik = öngyilkos									
1 millió	229	197	421	344	307	635	271	196	280

Az adatok alapján azt lehet megállapítani, hogy az öngyilkossági hajlandóság legnagyobb a protestáns vallásfelekezetekhez tartozókban és pedig sorrend szerint az unitáriusokban, reformátusokban és ágostai evangélikusokban. A protestánsok után aránylag a legtöbb öngyilkost a görögkeletiek, majd a zsidók és a római katolikusok szolgáltatják, legkevesebbet a görög katolikusok. Ezen a ponton meg kell jegyezni, hogy a háború előtt, vagyis a Nagymagyarország területén az öngyilkosság vallásfelekezetek szerint történő eloszlásának aránya a következő sorrendet tüntette fel:¹ 1. református, 2. unitárius, 3. ágostai hitvallású evangélikus, 4. zsidó, 5. római katolikus, 6. görögkeleti, 7. görög katolikus. Ez a sorrend inkább megfelel a vallás, mint szociológiai tényező részéről az egyesre gyakorolt különböző irányú hatások megnyilvánulásának, főként, ha tekintetbe vesszük azt is, hogy az úgynevezett békeszerződés épen az ország görögkeleti és görög katolikus vallású lakosságának korábbi eloszlása terén idézett elő gyökeres változásokat. Figyelemreméltó, hogy ugyanilyen arányú részesedést tüntetnek fel a vallásfelekezetek a külföldi adatok eredménye szerint is.— Ebben a körben még két megállapítás érdemel említést. Az egyik az, hogy a protestáns vallású öngyilkosok nagyobb százalékkal szerepelnek az öngyilkosok között, mint az ország egész népességében, ellenben a római katolikusok és a zsidók közül kisebb százalékban kerül ki öngyilkos, mint a mekkora százalékát foglalják el az egész népességnek. A másik szociológiai jelentőségű megállapítás az, hogy az egyes vallásfelekezetek az írni-olvasni tudás tekintetében ugyanazt a sorrendet tüntetik fel, mint az öngyilkosok szolgáltatása tekintetében.² Ez az összefüggés is a kultúra fejlődésének és az öngyilkosság terjedésének okozati kapcsolatára mutat.

5. *Foglalkozási ágak* szerint a következőképpen oszlanak meg hazánk 1924. évi öngyilkosai:

¹ L. Kovács Alajos említett cikkét.

² Ugyanezt a megállapítást teszi Kovács Alajos is idézett értekezésében.

Foglalkozás	F é r f i				N ő			
	kereső		eltartott		kereső		eltartott	
	egész Magyarországon	Buda- pesten	egész Magyarországon	Buda- pesten	egész Magyarországon	Buda- pesten	egész Magyarországon	Buda- pesten
Őstermelés ...	777	4	26	—	44	I	205	I
Bányászat...	I2	—	—	—	—	—	—	—
Ipar	308	84	2	—	44	2I	76	I4
Kereskedelem	I28	70	I	—	I6	IO	24	I2
Közlekedés ...	54	I8	4	—	2	—	27	3
Közszolgálat és szabad foglalkozás....	88	25	I	—	3I	2I	28	5
Véderő... ..	99	I2	I	—	—	—	4	I
Napszámos ...	32	7	I	—	20	IO	6	2
Házicseléd...	6	I	—	—	94	29	—	I
Ismeretlen ...	39	27	I6	8	63	58	33	2I

Az ugyanazon foglalkozást űzőknek az egész népességhez viszonyított számához mérten az egyes foglalkozási ágak a következő sorrendben szolgáltatják az öngyilkosokat:

1. Véderő,
2. ismeretlen foglalkozásúak,
3. házi cselédek,
4. közszolgálat és szabad foglalkozás,
5. kereskedelem,
6. ipar,
7. napszámosok,
8. közlekedés,
9. őstermelés,
10. bányászat.

Míthogy ezt a megállapítást nemcsak hazánk, hanem szinte kivétel nélkül minden ország statisztikai adatai¹ alátámasztják, bizonyos törvényszerű összefüggést lehet megállapítani a foglalkozás és az öngyilkossági hajlam intenzivitása között. Legcsekélyebb az öngyilkossági hajlam az őstermeléssel foglalkozók között; a szabad természetnek az emberi kedélyre gyakorolt megnyugtató és kiegyenlítő hatása az öngyilkossági hajlamot tápláló más tényezők hatása nélkül általában derült életszemléletben jelentkezik. Legtöbb öngyilkosság fordul elő a cselédek, katonák, ismeretlen foglalkozásúak között. Ugyanezt az arányt tüntetik fel Nagy magyarországnak háborúelőtti adatai.² A katonák és házcseledek feltűnő arányú részesedésének a megállapítható általános törvényszerűségtől némileg eltérő különleges oka van. Mindkét foglalkozási csoport tagjai ugyanis jórésben a népességnek abból a kategóriájából kerülnek ki, amely arány-

¹ L. *Mayr* adatait: *Selbstmordstatistik*, a «Handwörterbuch der Staatswissenschaften. 1911. Jena» c. gyűjteményes műben.

² L. *Kovács Alajos* említett cikkét.

lag a legkevesebb öngyilkost szolgáltatja. A környezetnek hirtelen történő gyökeres megváltozása, az életviszonyoknak jóformán minden átmenet nélkül bekövetkező lényeges módosulása, a házi cselédeknel a szexuális kísértés s annak testi és lelki következményei, a meglehetősen szabad életmódhoz szokott rétegek szigorú fegyelem alá vonása s a mindebből könnyen előálló kedélybeli – érzelmi és értelmi diszharmónia – az öngyilkosság hányadosát olyan magasra emeli, amely az általános törvényszerűség keretein kívül foglal »helyet».¹

6. Az *anyanyelv* szerint történő csoportosításnak hazánk mostani helyzetében alig van jelentősége. Az 1924. évi öngyilkosoknak 92.7%-a volt magyar, 5.1%-a német, 0.6%-a tót, 0.3%-0.3%-a oláh és szerb, 0.1%-a horvát anyanyelvű.

7. Legnagyobb hajlandóságuk van az öngyilkosságra a kaukázusi fajhoz tartozóknak,² körülbelül hasonló mérvű a japánok, kínaiak és mongolok öngyilkossági hajlama. Az európai nemzetiségek között a germán tartja az elsőséget, ezen belül a dánok és azután a németek; középső helyet foglal el az öngyilkossági hajlandóság szempontjából a román nemzetiség, a franciák vezetésével s legcsekélyebb hajlandóságuk van az öngyilkosságra a szlávoknak.

IV. Az összegyűjtött statisztikai adatok feldolgozásával kezdődik az öngyilkosság jelenségének szociológiai vizsgálat alá vonása. Ennek a tudományos feladatnak a megoldását különböző módszerek alkalmazásával lehet megkísérelni.³ Kézenfekvő az az eljárás, amely figyelemmel kíséri az öngyilkosság jelenségének történeti folyamatát s kiterjeszti vizsgálódásának irányát arra, hogy bizonyos nagy történeti események gyakoroltak-e s ha igen minő befolyást az öngyilkosság jelenségének alakulására, továbbá, hogy bizonyos általános jelentőségű társadalmi természetű események, illetőleg sajátságok kisebb-nagyobb valószínűséggel mekkora nyomot hagytak az öngyilkosság tömegjelenségének mozgalmában. E módszer alkalmazásának körébe tartozik az az eljárás, amely minden rendelkezésre álló adat és mód felhasználásával⁴ a bevégzett és megkísérelt öngyilkosságok motívumainak megállapításával igyekeznek meghatározni az öngyilkosság jelentőségét a társadalom kulturális és erkölcsi erejének megítélése szempontjából. Nyomatékosan hangsúlyozni kell azonban, hogy az így nyerhető kép a már említett nehézségek miatt csak megközelíti a valóságot, de azt pontosan nem fejezi ki.

Az öngyilkosság megjelenésének alakja szerint emberi cselekvés; nagy általánosságban tehát ugyanazoknak a külső és belső tényezőknek eredője, amelyek minden emberi cselekvésnél, illetőleg az azt megelőző elhatározásnál éreztetik befolyásukat. Ezek a tényezők az ember szervezeté-

¹ Ez a jelenség beletartozik annak az általános szociológiai törvényszerűségnek körébe, amely szerint, ha egy alacsonyabb kultúrájú faj egyszerre, átmenet nélkül ismerkedik meg egy aránylag jóval magasabb fokú kultúrával, rendszerint megsemmisül. L. *Masaryk* i. m. 144. old.

² V. ö. *Masaryk* i. m. 42. old.

³ Csak utalok *Mayr-n&k* idézett művére, mely a kutatás módszerének kérdésére is kiterjeszkedik, nemkülönbön *Wagner-v&V* Vergleichende Selbstmordstatistik Europas. Hamburg c. művére.

⁴ A haláleset-statisztikai adatain felül rendőrorvosi, rendészeti, közigazgatási és bírói eljárás adatainak felhasználásával stb.

ben és a környezetben rejlenek; szó lehet tehát a környező természet geográfiai és kozmikus behatásáról, a testi szervezet különböző sajátosságainak megnyilvánulásáról, a társadalmi (politikai, gazdasági) jelenségek befolyásáról s végeredményben az értelmi, erkölcsi és vallási képzeteknek a gondolatvilágot átfogó szerepéről.

Az öngyilkosságnak, mint a társadalmi élet tömegjelenségének szociológiai vizsgálatánál a földrajzi és az égövi tényezők szerepének tanulmányozása alárendeltebb jelentőségénél fogva mellőzhető. Hatványozottan befolyásolja azonban az ember életviszonyait, elhatározásának, cselekvésének irányát a gazdasági helyzet. Közismert igazság, hogy az életszükségletek kielégítésének lehetősége és módja elsődleges hatást gyakorol az ember kedélyvilágára, lelkének egyensúlyára. Az életszükségletek kielégítésének lehetetlensége elégedetlenné és szerencsétlenné tesz, ettől – az értelmi és erkölcsi tényezők diszponáltsága esetében csak egy lépésnyi távolságban áll az életuntság. Hangsúlyoznom kell azonban egy fontos tapasztali tény. Az egyén, általában, szubjektív szempontok alapján ítéli meg azt, hogy életének színvonala azon a fokon halad-e, amely az élet nyugodt folytatásához szükséges. Lehetséges, hogy valaki nagyon nyomorultnak és szerencsétlenné tartja magát, az élet anyagi alapjának vélt elégtelensége miatt, holott mások tárgyilagos megítélése szerint megvan a tisztességes megélhetést biztosító anyagi ereje. Ennek a tapasztali ténynek folyománya az, hogy az öngyilkossági hajlandóság szempontjából teljesen azonos hatású a valóságos és a vélt anyagi nyomor.¹ Ebből a tényből az öngyilkosság jelentőségének értékelése szempontjából igen fontos következtetést lehet vonni. Egészséges, józan ítélőképesség és erkölcsi felfogás mellett ki van zárva olyan elhatározás, amely képzelt szerencsétlenség miatt az élet kioltására vezet. A normális – ismét ezt a kifejezést használom – egészséges élet- és világszemlélet a legnagyobb értéknek tartja az emberi életet; csak az értelmi erő hiánya vagy eltompulása, csak az erkölcsi zavarodottság vezethet az élet kioltására. Amikor az anyagi nyomorral küzdő, a vagyonát elvesztő egyén eldobja magától az életet, öngyilkosságának tulajdonképeni oka értelmi és erkölcsi erejének fogyatékosága. Ha figyelemmel kísérjük az öngyilkosságok számának alakulását, mindjárt szembetűnik, hogy azok száma évről-évre emelkedik. Folytonosan fejlődik a kultúra, a civilizáció. Szembetűnik, hogy lényegesen több az öngyilkos a városi lakosság körében, mint falun; tény az, hogy a városi lakosság műveltebb, mint a falu népessége. Ebbe a körbe tartozik ezzel szemben az a jelenség is, hogy a műveletlen, vagy a műveltség alacsony fokán álló nép körében lényegesen kisebb számban fordul elő öngyilkosság. Ebbe a körbe kell állítani azt a megállapítást is, hogy a civilizáció terjedésével bizonyos bűncselekmények száma csökken, a vagyoni, személyi és erkölcsi értékek ellen irányuló bizonyos bűncselekmények azonban a civilizáció emelkedésével növekvő számban fordulnak elő² és pedig főként azok a bűncselekmények, amelyek a fondorlat raffimáltabb mód-

¹ Hasonlóan *Masaryk* i. m. 57. old.

² *Aschaffenburg*: Das Verbrechen und seine Bekämpfung. 1906. – *Durkheim*: La division du travail social. 1902.

jaival követhetők el. Ezek a kétségtelen tapasztalati tények alapot adnak egyfelől arra a következtetésre, hogy a műveltség fejlődése nem jelenti szükségképpen az erkölcsök javulását,¹ hanem inkább az értelmi erők működésének elfinomodásában jelentkezik, másfelől pedig szükségképpen ráterelik a figyelmet az öngyilkosság és a műveltség összefüggésének vizsgálatára. Nem akarja ez a megállapítás azt jelenteni, hogy épen a műveltség fejlődése az öngyilkosságok közvetlen oka, de a tárgyilagosságnak szemlélődés nem hagyhatja figyelmen kívül azt, hogy a technika fejlődése a közelmúltban még a képzelet birodalmába tartozó alkotásokra vezetett, amelyek nemcsak a már meglévő szükségletek szinte eszményien, tökéletes kielégítését teszik lehetővé, hanem új, eddig nem ismert raffinais szükségleteket hívtak életre, hogy viszont az emberi életviszonyok folytonosan bonyolódottabbakká lesznek, nagyobbítják a súrlódási felületeket;; az élet rohanó áradata viszont a nagy tömegek részére megnehezíti az élet nyugodt és biztos szemléletéhez feltétlenül szükséges alapos ismeretek megszerzését, így áll elő a műveltség fejlődésével tragikus kontrasztként a félműveltek nagy tömege. S épen ez a félműveltség a veszedelmes, mert az elme kiművelése helyett a többé-kevésbé fogékony értelemnek rendszeretlen, összhangot és egységet nélkülöző «kipreparálását» jelenti csak, amely lazán összeálló részeire bomlik az értelmi és erkölcsi erő első komoly próbája alkalmával.

Ebben az irányban kell tovább folytatni az öngyilkosság jelentőségének szociológiai értékelésére irányuló kutatásokat. Ha egységes képet akarunk alkotni magunknak az öngyilkosság és az erkölcs viszonyáról,, vessünk egy pillantást az öngyilkosságnak, mint tömegjelenségnek motívumaira. Életuntagság, elmebetegség, vallási és politikai rajongás, betegség,, düh, kétségbeesés, boldogtalan szerelem, féltékenység, becsvágy, iszákosság, erkölcstelen élet, játékszenvedély, unalom; hozzátartozók elvesztése, honvágy, hazafiúi fájdalom; a gyermek hálátlansága, családi viszályok, összeütközés a hivatali előjáróval; nyomor s az attól való félelem, megrendült vagyoni viszonyok, elvesztése a vagyonnak, az állásnak, foglalkozásnak; elégedetlenség a társadalmi helyzettel, katonai szolgálattal; lelkiismeretfurdalás, szegyenérzet, félelem a szegénytől, házasságon kívül teherbeesés; félelem a büntetéstől, fegyelmi fenyegetéstől.² Ezek az öngyilkosság leggyakoribb motívumai; 90%-uk erkölcsi helytelenítés alá esik s az is megállapítható, hogy az öngyilkosoknak legalább ekkora százaléka erkölcstelen életet folytat. Így lép a félműveltség, mint az öngyilkosság; tömegjelenségének, az öngyilkossági hajlammal motíválója mellé az erkölcsi érzéketlenség. S a két motíváló annyira együtt jár, hogy tulajdonképpen nem is két külön ható tényező, hanem azonos diszponáltságnak együvértartozó két oldala. Talán sötéten hangzik a megállapítás, de hiszen nem is új: a civilizált társadalomban túlnyomó a fásultság, az eszményi értékek iránt érzett lelkesedés hiánya, az élet értékeinek lebecsülése, a szellemi kimerülés, az erkölcsi fáradtság. Ennek pedig épen a félműveltség és az erkölcsi érzéketlenség az előidézője, amely miatt nem jut el a civilizált társadalom az

¹ «Der gescheidte kann gut oder schlecht sein.» – *Masaryk*: I. m. 65. old.

² *Wagner*: i. m.

értelmi és erkölcsi összhangon felépülő egységes és egészséges világszemlélethez. Ez az a mélyreható ok, minden öngyilkosság tulajdonképeni rugója, amely végeredményben nem egyéb, mint a lélek elfásulása, a vallásos hit lerombolása. – S még egy tapasztalati tényre kell utalnom, hogy az öngyilkossági hajlandóság egyetlen és végső okát alkotó rész jelenségek körét teljessé tegyük s eljutottunk az öngyilkosság társadalmi jelentőségének egységes értékeléséhez. Az öngyilkosságok túlnyomó részét a pszichózis bizonyos állapotában követik el. Tagadhatatlan, hogy a civilizáció rohamos haladása az élet hajszoló áradatában elősegíti az idegrendszer különböző megbetegedését. Ismét hangsúlyozom, hogy az értelemnek rendszeres művelése folytán előálló fejlődésre ez a megállapítás nem vonatkozik. Feltartóztathatatlanul érvényesül azonban a káros befolyás olyankor, amikor a fejlődés eredményei készületlenül találják a fejlődésnek alávetetteket, amikor az értelem és az érzelem működésének egyensúlya felbomlik; ilyenkor csap át a szellemi frissesség a beteges izgatottság állapotába; ilyenkor tompul el az erkölcsi erő s vezet mindez az erkölcsi és értelmi működés megbénulásával a meghasonlásra, az öngyilkosságra.

A civilizáció óriás mértékű haladásával karöltve járó torzjelenség, az idegrendszer túlfeszítettsége és a félműveltség, az erkölcstelenség és a vallástalanság a tulajdonképeni okozói az öngyilkossági hajlandóságnak, minden egyéb motívum csak ezek útján, ezek diszponáltsága folytán hat. Az emberiség történetére vetett pillantás könnyű igazolója a tételnek. Azoknál a népeknél, azokban a korszakokban, amelyeknél, illetőleg amelyekben a vallásos érzés mélyen áthatotta a társadalmat, csekély számmal fordult elő az öngyilkosság.

Ez a szociológiai megállapítás meghatározza az öngyilkosság leküzdésére irányuló program tartalmát is. Természetesen ott kell lenni ebben programban a társadalmi élet anyagi, gazdasági feltételeit biztosító üdvös intézményeknek és intézkedéseknek, de mindenekelőtt egészségessé kell tenni a testet és a lelket, az érzés és az értelem funkcióját, meg kell adni az emberiségnek azt a képességet, amellyel értelmi és érzelmi világát egységes és összhangzatos szemléletbe foglalhassa s abban meg is tarthassa, örvendetes tény, hogy a modern filozófia is érvényes igazságként hirdeti, hogy a vallásban megnyilatkozó szentségesnek, isteninek értékelménye nélkül hiányos a lét¹ s e tisztult felfogással ezen a ponton is segítő kezet nyújt a szociológiának.

¹ Nagy József: A mai filozófia főirányai. 1923. 23. 1.